

TTS mukana talousmetsien kulttuuriperinnön kartoituksessa

TUTKIJAT PERTTI HOURUNRANTA JA TEA ELSTOB, TTS TUTKIMUS, pertti.hourunranta@tts.fi, tea.elstob@tts.fi • KUVAT: ARTO MUTIKAINEN

△ Kulttuuriperintökohteiden kartoituksessa muinaiset kartat ovat tärkeä tiedonlähde. Kartoilla näkyvät tiet, kylät ja paikannimet ovat saattaneet poistua myöhemmistä karttaversioista, jolloin mahdollisten kulttuuriperintökohteiden paikantaminen vaikeutuu.

Suuri osa Suomen pinta-alasta on yksityisomistuksessa olevia talousmetsiä. Metsistä on vuosisatojen ajan haettu kotitalouksien tarpepuut, niitä on kaskettu viljelymaiksi, kolottu tervanpolttoa varten ja myös kotieläimet ovat laiduntaneet metsissä. 1800-luvulla alkaneen teollistumisen myötä Suomen metsiä alettiin hyödyntää laajenevan sahateollisuuden ja myöhemmin myös sellu- ja paperiteollisuuden raaka-aineena. Jokaisesta aikakaudesta ja käyttömuodosta metsissä on säilynyt jälkiä näihin päiviin saakka. Jäljet ja niihin mahdollisesti liittyvät tarinat ja kertomukset ovat osa kulttuuriperintöämme.

KULTTUURIPERINTÖ OSANA METSIEN KESTÄVÄÄ KÄYTTÖÄ

Nykyisin vallalla olevan käsityksen mukaan kestävän kehityksen mukainen metsätalous ottaa toiminnassaan huomioon paitsi taloudellisen kestävyyden ja kannattavuuden, myös ekologisen, sosiaalisen- ja kulttuurisen kestävyyden. Kestävän kehityksen kaikkien ulottuvuuksien tarpeet on otettava riittävästi huomioon, jotta toiminta voi jatkua vuosikymmeniä.

Metsistä löytyvät jäljet aiempien sukupolvien toiminnasta edustavat sosiaalista ja

kulttuurillista kestävyyttä. Sosiaalista kestävyyttä ovat myös metsässä työskentelevien työolot, työpaikkojen turvaaminen paikallisella tasolla ja muutenkin paikallisen väestön elinolojen turvaaminen. Jos näistä asioista ei huolehdi riittävästi, aluksi paikallinen ja myöhemmin yleisempikin mielipide kääntyy metsätaloutta vastaan ja seurauksena on myös taloudellisen kestävyyden vaarantuminen.

Sosiaalista kestävyyttä pyritään turvaamaan muun muassa metsäsertifoinnin ja metsäpolitiikan avulla. Talousmetsissä sijaitsevat kulttuurikohteet ovat heikos-

ti tunnettuja ja vaarana on, että kohteita tuhoutuu vahingossa esimerkiksi maanmuokkauksen yhteydessä. Suomen metsäpolitiikkaa ohjaavassa Kansallisessa metsäohjelmassa 2015 onkin määrätty, että yksityismetsissä on aloitettava kulttuurikohteiden kartoitus.

MILLAISIA KULTTUURIKOhteITA METSISSÄ ON?

Suomalaismetsissä on paljon eri ajoilta peräisin olevia kulttuurikohteita, joista vain pienen osan olemassaolosta tiedetään. Vanhimmat ja arvokkaimmat kohteet ovat lain suojaamia kiinteitä muinaismuistoja, joista Museovirasto kerää tietoa. Tällaisia lain suojaamia kohteita ovat esimerkiksi muinaiset haudat ja asuinsijat.

Lain suojaamien kohteiden lisäksi on paljon muitakin metsäkulttuurikohteita. Jotkin kohteet voivat olla erityisen arvokkaita vain metsän omistajalle, toiset voivat liittyä tiivisti esimerkiksi kylän tai kunnan historiaan. Niiden kohteiden osalta, jotka eivät ole muinaismuistolain suojaamia, metsänomistaja päättää, onko kohteella kulttuuriarvoa ja haluaako hän säästää kohteen myös tuleville sukupolville.

Yksittäiselle metsänomistajalle vaalimisen arvoisia kulttuurikohteita voivat olla esimerkiksi lapsuuden aikaiset leikkipaikat ja kiipeilypuut, ensimmäinen itse istutettu metsikkö tai paikka, josta isoisa hankki rakennuspuut rintamamiestaloon. Tällaiset henkilökohtaiset ja omaan sukuun liittyvät kulttuurikohteet edellyttävät usein, että metsätila on siirtynyt samassa suvussa sukupolvelta toiselle ja tilan mukana on siirtynyt paikkoihin liittyviä tietoja ja kertomuksia.

Jos metsätila on vasta hankittu tai perimätieto tilan ja suvun vaiheista on muuten katkennut, metsästä voi silti löytyä monia kiinnostavia kohteita. Moniin syrjäisiin kyliin esimerkiksi rakennettiin tie vasta 1950- ja 60-luvuilla ja tien rakennusmateriaalit pyrittiin löytämään mahdollisimman läheltä. Tämän kehitysvaiheen peruja metsissä voi olla esimerkiksi van-

Virossa Pärnun maakunnassa sijaitsevat Kureselin muinaiskylän rauniot ovat näyttävä muisto menneiden sukupolvien elämästä. Kalkkikivistä kasatut talojen kivijalat ja teitä reunustavat aidat antavat nykyihmiselle havainnollisen kuvan kylän koosta ja rakenteesta."

hoja hiekkakuoppia tai käytöstä poistuneita talvitien pohjia. Muita jälkiä viime vuosisadan metsien käytöstä ja ihmisten toiminnasta ovat esimerkiksi puroissa olevat merkit puun uitosta tai kalastuksesta, luonnonniityillä olleiden heinälatojen jäänteet ja niin edelleen.

KULTTUURIKOhteIDEN KARTOITUKSESTA SAATAVA HYÖTY

Talousmetsissä sijaitsevien kulttuurikohteiden kartoittamisen ensisijainen hyöty on siinä, että kohteet saadaan paikallistettua ja niihin liittyvät tiedot talletettua. Kun metsän-

△ Kureselin muinaiskylän raunioita on viime vuosina hoidettu mm. poistamalla pensaikoita ja pystyttämällä kohteesta kertovia info-tauluja. Perintökulttuurikohteet ovatkin esimerkiksi maaseutumatkailun kannalta kiinnostavia kohteita.

omistaja tietää maallansa olevasta kohteesta, todennäköisyys kohteen tuhoutumisesta metsänkäsittelyn yhteydessä pienenee.

Kulttuurikohteen dokumentointi voi myös herättää uinuvan metsänomistajan kiinnostuksen ja vahvistaa sidettä omaan metsään ja saada aikaan muutakin aktiivisuutta. Kun kiinnostus omaan metsään on herännyt, kynnys esimerkiksi omatoimiseen metsänhoitoon voi selvästi alentua. Metsästä voi löytyä myös sellaisia luontokohteita, jotka omistaja haluaa säilyttää tuleville polville.

Jos metsänomistaja haluaa julkistaa metsässään olevan kulttuurikohteen, tieto kohteesta voidaan syöttää esimerkiksi metsänhoitoyhdistyksen, metsäkeskuksen ja puunostajien paikkatietojärjestelmiin. Mitä laajemmalle tieto kohteesta leviää, sitä varmemmin se säilyy koskemattomana esimerkiksi puunkorjuussa, maanmuokkauksessa ja kunnostusajatuksessa. Jos kohteeseen voidaan ajatella olevan laajaa kiinnostusta, sitä voidaan hyödyntää esimerkiksi maaseutumatkailussa.

KOKEMUKSIA VIROSTA

Virossa metsien kulttuuriperintökohteita on kartoitettu jo vuosien ajan ja kohteita on dokumentoitu satamäärin. Siellä kulttuuriperinnön kartoittaminen on nähty tärkeäksi muun muassa maan vaiherikkaan historian takia. Virossa metsissä olevien kulttuuriperintökohteiden kartoitus on annettu maan metsähallituksen (RMK) tehtäväksi ja se onkin kehittänyt kulttuuriperintökohteiden kartoittamiseen oman menetelmän.

Kulttuuriperintökohteita kartoitetaan maakunta kerrallaan. Kartoitus koostuu kolmesta osasta, joista ensimmäisessä maakunnan viranomaisille, lehdistölle ja asukkaille kerrotaan kartoituksen alkamisesta ja toteutuksesta. Samalla kartoitustöihin rekrytoidaan paikallisia kartoittajia. Kartoittajien on tärkeää olla paikallisia, jotta kulttuuriperintöön liittyvä paikallinen tietämys tulee esiin ja säilyy alueella kartoitushankkeen päätyttyäkin. Ennen varsinaisen työn aloittamista kartoittajille opetetaan tiedon hankintaa ja kohteiden tunnistamista sekä maastotöissä käytettävien laitteiden käyttöä.

Varsinainen kartoitustyö alkaa 2–3 kuukautta kestäväällä sisätyöajaksolla. Sen aikana kartoittaja hankkii haastatteluiden ja arkistojen avulla tietoa kohdealueen mahdollisista kulttuuriperintökohteista, sekä pitää yhteyttä alueen metsänomistajiin, viranomaisiin ja kirjoittaa alueen lehtiin artikkeleita myöhemmin alkavista maastokartoituksista.

Ennen maaliskuussa alkavia maastokartoituksia kartoittajat vielä testataan ja osa töihin osallistuneista päättää työnsä tässä vaiheessa. Maastokartoitukseen osallistuvat henkilöt, jotka ovat menestyneet hyvin kulttuuriperintökohteiden tunnistamisesta mittaavassa kokeessa.

Maastotyökausi kestää maaliskuulta loka-kuulle ja sinä aikana kartoittaja käy paikalla tarkastamassa kaikki sisätyöajaksolla saadut vinkit mahdollisista kulttuuriperintökohteista. Kultakin kohteelta dokumentoidaan sijaintitieto gps-paikantimen avulla, pinta-ala ja tietoa kohteen kunnosta. Lisäksi muistiin merkitään kohteeseen liittyvät muut tiedot kuten tarinat, käytetyt arkistolähteet, kartat ja haastattelut, kohteen puustotiedot sekä kartoituspäivä ja kartoittajan nimi. Kohde myös valokuvataan.

△ Virossa metsäkulttuurikohteita on kartoitettu jo useissa maakunnissa. TTS:n Tea Elstob osallistui kesäkuun alussa opintomatalle, jossa Jürgen Kuismen esitteli metsäkulttuurikohteiden kartoitusta maastossa.

SUOMESSA METSÄKULTTUURIKOHTEIDEN KARTOITUS ON ALKAMASSA

Suomessa metsiin liittyvien kulttuuriperintökohteiden kartoitus on ollut suhteellisen vähäistä. Metsähallitus on kartoittanut kohteita Evon alueella ja Taivalkoskella. Museovirasto on myös tehnyt paikallisia kartoituksia muinaismuistolain suojaamista kohteista ja tänä vuonna heillä on aiheeseen liittyvä hanke Etelä-Pohjanmaalla, Laihialla.

Vuoden 2009 alussa alkoi Viron metsähallituksen, Metsätalouden kehittämiskeskus Tapion ja TTS tutkimuksen yhteinen EU-hanke, jonka tarkoituksena on muokata Virossa käytetty kartoitusmenetelmä Suomen olosuhteisiin soveltuvaksi. Hankkeessa myös lisätään metsäammattilaisten, metsänomistajien ja paikallisten ihmisten kiinnostusta oman elinympäristönsä metsäkulttuuriin sekä kehitetään paikalliseen metsäkulttuuriperintöön perustuvaa metsämaiseman suunnittelua metsänhoitotoimiin soveltuvaksi. Hankkeessa järjestetään myös seminaareja ja opintomatkoja Suomen ja Viron kesken. Lisäksi kirjoitetaan oppaita ja tuotetaan tietoa esimerkiksi Metsävastaa-palveluun (www.metsavastaa.net / www.skogsreflexen.net). ○